

УДК 330.322:65.016

В.М. Орлова, О.В. Кузьменко, О.Р. Сергєєва

ЩОДО ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА РІЗНИХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ

Досліджується інноваційна активність підприємства на різних етапах його розвитку. Проаналізовано сучасну інноваційну діяльність підприємств України. Запропоновано блок-схему формування стратегії підвищення інноваційної активності підприємств, виділено основні елементи. Розглянуто підходи до прогнозування рівня інноваційної активності підприємств.

Ключові слова: *інноваційна активність, інновація, інноваційна діяльність, фази та етапи розвитку, стратегія, прогнозування.*

Для забезпечення ефективного функціонування підприємства на сучасному етапі важливою є його інноваційна активність. Розвиток національної економіки в умовах жорсткої конкуренції під впливом глобалізаційних процесів викликає необхідність посилення інноваційної активності господарюючих на ринку суб'єктів, що дозволяє знижувати інноваційні ризики за рахунок реалізації відповідної стратегії підприємств.

Огляд наукової літератури дозволяє виокремити значну кількість інструментів, за допомогою яких підприємство може визначати рівень інноваційної активності та прогнозувати її. Основою інноваційної активності виступають інновації, впровадження яких дозволяє у довгостроковому періоді забезпечити досягнення стратегічних цілей підприємства та модернізація продукції, техніки, технології за допомогою якої підприємство вирішує поточні завдання

Проблеми інноваційної активності вітчизняних підприємств розглянуто у працях таких вчених, як: Н.І. Верхоглядова [1], Л.О. Волощук та О.І. Носовець [2], Н.Ю. Гладунець [3], О.Д. Дивнич і Л.М. Демиденко [4], В.В. Єрмолаєва [5], В.А. Павлова, В.В. Татарінов і А.Г. Жукова [8–9], Т.В. Романова і Л.О. Іванець [10], А.Р. Стояновський, З.С. Тимняк та О.О. Чоренький [11], Т.Ю. Шафранська і С.В. Калина І.Б. [12] та ін.

Проте певне коло питань щодо підвищення інноваційної активності підприємства в різні періоди розвитку потребує додаткової систематизації.

Метою дослідження є систематизація передумов інноваційної активності вітчизняних підприємств за результатами дослідження основних параметрів, що її характеризують, шляхів її підвищення за рахунок обґрунтування відповідної стратегії та прогнозування достатнього рівня активності для ефективності функціонування.

Інноваційна активність господарських суб'єктів передбачає впровадження в підприємницьку діяльність інновацій на рівні конструювання, створення, освоєння й виробництва якісно нових видів техніки, предметів праці, об'єктів інтелектуальної власності (патентів, ліцензій та ін.) та більш досконалих форм організації праці й управління виробництвом [1, 5].

Одним з етапів дослідження інноваційної активності підприємств є вивчення основних параметрів, що її характеризують (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка інноваційної активності вітчизняних підприємств у 2009–2015 рр. [6–8]

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	12,8	13,8	16,2	17,4	16,8	16,1	17,3
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	10,7	11,5	12,8	13,6	13,6	12,1	15,2
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	4,8	3,8	3,8	3,3	3,3	2,5	–
Упроваджено нових технологічних процесів, %	1893	2043	2510	2188	1576	1743	1217

За наведеними даними у 2009–2012 рр. спостерігається зростання питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями, а в 2013–2014 рр. – зниження частки таких підприємств на 7,5%. В 2015 р. інноваційна активність вітчизняних підприємств досягла рівня 2012 р.: 17,3% підприємств займалися інноваціями. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації в 2015 р. складає 15,2%; порівняно з 2014 р. підвищення – 25,6%. Показники ж питомої ваги реалізованої інноваційної продукції і впроваджених нових технологічних процесів, на жаль, мають тенденцію до поступового зменшення.

Важливим фактором заохочення до інноваційної активності є можливість збільшення інвестицій на інноваційні процеси. Як показують статичні дані, витрати на інновації коливаються залежно від періоду розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка загальних витрат та витрат на дослідження в Україні, млн грн [7]

Як видно з рис. 1, у 2001–2008 рр. спостерігається зростання як загальних витрат, так і витрат на дослідження. У 2008–2009 рр. загострення світової кризи спричинило різке зниження загальної величини витрат на інноваційні процеси і витрат на дослідження. Зокрема у 2009 р. порівняно з 2008 р. вони скоротилися на 33,72 та 31,92%, відповідно. З 2012 по 2014 рр. можна виділити тенденцію до поступового зниження величини витрат та зростання величини витрат на дослідження. Загальні витрати на інновації підприємств України у 2014 р. складають 7695,9 млн грн, що на 19,52 % менше попереднього року. Слід відзначити, що у 2015 р. загальні витрати складають 13813,7 млн грн, а витрати на дослідження – 2039,5 млн грн, що значно більше, ніж у будь-якому періоді за останні 15 років.

За динамікою означених показників можна виділити п'ять періодів розвитку (рис. 1): 1-й період – стійке зростання (2001–2008 рр.), 2-й період – різкий спад (2008–2009 рр.), 3-й період – поступове зростання (2009–2011 рр.), 4-й період – поступовий спад (2011–2014 рр.), 5-й період – значне зростання (2014–2015 рр.). Виділення періодів інноваційної активності підприємств дозволило встановити тенденції, серед яких основними є: коливання показників загальних витрат та витрат на дослідження під впливом глобалізацій цих процесів; перерозподіл частки витрат за напрямками у загальній сумі витрат; збільшення витрат на дослідження за одночасного зниження витрат на придбання нових машин, обладнання та програмного забезпечення.

Відповідно до періодів розвитку та виявлених тенденцій у подальшому визначаються фази й етапи інноваційної діяльності підприємства та розробляється стратегія підвищення його інноваційної активності.

Одним з аспектів дослідження є джерела фінансування інноваційної активності підприємств України (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка джерел фінансування інноваційної активності підприємств України, 2000–2015 рр. [4, 7, 10]

Рік	Загальні витрати, млн грн	Темп зростання, %	У тому числі за рахунок коштів					
			Власні кошти, млн грн	Темп зростання, %	Кошти державного бюджету, млн грн	Темп зростання, %	Кошти іноземних інвесторів, млн грн	Темп зростання, %
2001	1971,4	12,20	1654	18,20	55,8	624,68	58,5	-56,05
2002	3013,8	52,88	2141,8	29,49	45,5	-18,46	264,1	351,45
2003	3059,8	1,53	2148,4	0,31	93	104,40	130	-50,78
2004	4534,6	48,20	3501,5	62,98	63,4	-31,83	112,4	-13,54
2005	5751,6	26,84	5045,4	44,09	28,1	-55,68	157,9	40,48
2006	6160	7,10	5211,4	3,29	114,4	307,12	176,2	11,59
2007	10821	75,67	7969,7	52,93	144,8	26,57	321,8	82,63
2008	11994,2	10,84	7264	-8,85	336,9	132,67	115,4	-64,14
2009	7949,9	-33,72	5169,4	-28,84	127	-62,30	1512,9	1211,01

Рік	Загальні витрати, млн грн	Темп зростання, %	У тому числі за рахунок коштів					
			Власні кошти, млн грн	Темп зростання, %	Кошти державного бюджету, млн грн	Темп зростання, %	Кошти іноземних інвесторів, млн грн	Темп зростання, %
2010	8045,5	1,20	4775,2	-7,63	87	-31,50	2411,4	59,39
2011	14333,9	78,16	7585,6	58,85	149,2	71,49	56,9	-97,64
2012	11480,6	-19,91	7335,9	-3,29	224,3	50,34	994,8	1648,33
2013	9562,6	-16,71	6973,4	-4,94	24,7	-88,99	1253,2	25,98
2014	7695,9	-19,52	6540,3	-6,21	344,1	1293,12	138,7	-88,93
2015	13813,7	79,49	13427,0	105,2	55,1	-83,99	58,6	-57,75

За даними табл. 2 можна дійти висновку, що основними джерелами інноваційних процесів є власні кошти підприємств, кошти державного бюджету та кошти іноземних інвесторів. Протягом останніх 15 років власні кошти становлять найбільш суттєву частку в загальних витратах. У 2015 р. фінансування інноваційних витрат власним коштом підприємств зросло на 5,2% порівняно з минулим роком і склало в 13427,0 млн грн. Кошти державного бюджету у 2015 р. склали 55,1 млн грн або 0,44%.

У 2015 р. інноваційно активні підприємства реалізували інноваційної продукції на суму 23,1 млрд грн та запровадили нову для ринку інноваційну продукцію у кількості 548 одиниць, нову для підприємства продукцію – 2588 одиниць та нових технологічних процесів – 1217 одиниць [7].

Ефективність інноваційної діяльності підприємств є результатом впливу різних факторів. Так, основні фактори, які перешкоджають інноваційній активності підприємств можна поділити таким чином [7]: відсутність власних коштів у підприємства (15,6%); високі витрати на інноваційну діяльність (13,3%); відсутність фінансування із зовнішніх джерел (8,4%); домінуюча роль на ринку окремих підприємств (7,7%); труднощі пошуку партнерів щодо інноваційної діяльності (5,5%); незначний попит на інноваційні товари чи послуги (4,6%). Врахування зазначених факторів дозволяє формувати стратегічну і тактичну програму дій, яка забезпечує нарощування, оптимізацію або використання інновацій.

Однією з основних умов впровадження інструментів інновацій і підвищення інноваційної активності підприємств є ефективне управління. На підставі узагальнення різних підходів до управління інноваційною діяльністю підприємств [5, 8, 11] пропонуємо блок-схему взаємозв'язку підсистем управління інноваційної діяльності, її фаз, етапів розвитку підприємства та ефективності управління (рис. 2).

За цією блок-схемою в системі управління інноваційною діяльністю підприємства, результатом якої виступає його інноваційна активність, виділено підсистеми. Підсистеми управління виокремлено за видами управлінської діяльності (планування, розробка, впровадження, аналіз, контроль), результативність кожної з них дозволяє виділити фази інноваційної діяль-

ності: створення інновацій, їх впровадження, виробництво інноваційної продукції, масове виробництво, вичерпання можливостей інновацій та потреба в новаціях. Відповідно до фази інноваційної діяльності розглядаються етапи розвитку підприємства: інвестиційний; окупність інновацій; зростання; зрілості; спаду та реінвестування. За означеними фазами та етапами можна прослідкувати результативність управління інноваційною діяльністю: 1–3 фаза (етап): зростання виручки від реалізації, прибутку та підвищення рентабельності; на 4–5 фазі (етапі): сповільнення динаміки показників інноваційної діяльності.

Рис. 2. Блок-схема взаємозв'язку елементів управління інноваційною діяльністю підприємства

Усвідомлення необхідності реінвестування змушує коригувати стратегію підприємства та перегляд ролі підсистем управління.

Звичайно, за умов сучасного розвитку конкуренції, наслідків глобалізації і мінливості конкурентного середовища не можна стверджувати, що кожне підприємство повинно пройти вказані фази інноваційної діяльності. Залежно від фінансових можливостей та рівня розвитку підприємства для окремих з них достатньо досягти зростання, але це слід враховувати в процесі обґрунтування стратегії, яка орієнтована на забезпечення інноваційної активності [9].

З огляду на вищенаведене, доцільно виділити основні елементи формування стратегії підвищення інноваційної активності підприємств.

Перший блок розробки стратегії включає вибір детермінантів інноваційного розвитку, зокрема: аналіз глобальних умов і закономірностей роз-

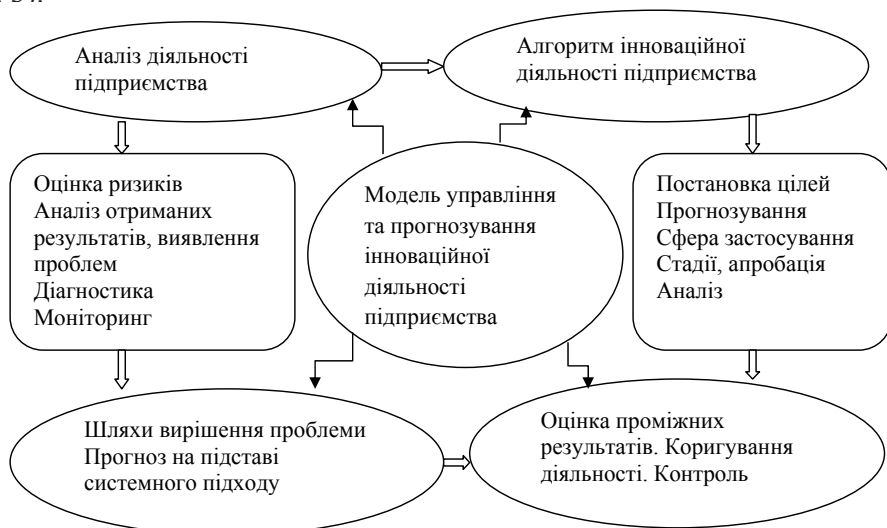
витку підприємств; формування принципів стратегічного управління розвитком; оцінка зовнішніх і внутрішніх обмежень розвитку підприємств; уточнення місії і варіанта позиціонування в глобальному просторі. Другий блок формування стратегії передбачає визначення цілей і вибір типу стратегії інноваційного розвитку підприємств (розробка програм розвитку підприємства, системи науково-аналітичного забезпечення стратегії; концепції диверсифікації виробництва). Третій блок об'єднує функціональні стратегії підприємства, стратегічні і тактичні плани. У четвертому блоці конкретизується механізм реалізації стратегії підвищення інноваційної активності в частині визначення механізмів фінансування інновацій та інструментів реалізації стратегії. П'ятий блок забезпечує реалізацію стратегії та аналіз її ефективності.

Необхідно зауважити, що недостатність інновацій і низька інноваційна активність стримує реалізацію перспективних довгострокових стратегій підприємств.

З точки зору впливу на ефективність управління інноваційною діяльністю за рахунок впровадження інновацій в діяльності підприємств слід враховувати галузеву особливість суб'єкта господарювання та його продукції залежно від платоспроможного попиту. Крім того, зовнішні фактори, на які підприємство не може впливати, є визначальними для результативності інноваційної діяльності та підвищення його інноваційної активності.

Однією з перешкод щодо підвищення інноваційної активності є практично відсутність планування і прогнозування. Якщо розвивати означені процеси на рівні підприємств, є можливість залучити внутрішні та зовнішні резерви активізації інноваційної діяльності як підґрунтя для забезпечення ефективного функціонування підприємства на цільовому ринку.

За цією позицією слід погодитися з думками вчених [2, 3, 12] та запропонувати блок-схему прогнозування інноваційної активності підприємств (рис. 3).

Рис. 3. Блок-схема прогнозування інноваційної активності підприємств

Впровадження інноваційних процесів має враховувати особливості тієї галузі, де вони будуть реалізовані. Обґрунтування вибору джерел фінансування інноваційної діяльності має враховувати термін окупності, норму дохідності нововведень та вартість залучення фінансових ресурсів.

Таким чином, ринкова конкуренція змушує вітчизняні підприємства шукати нові підходи до забезпечення ефективного функціонування, зокрема шляхом підвищення інноваційної активності. Для вирішення означеної проблеми пропонуються підходи до управління інноваційною діяльністю підприємства, блоковий принцип побудови стратегії та блок-схема прогнозування інноваційної активності підприємств, що у сукупності дозволяє досягати стратегічних цілей щодо утримання та розширення ринкової частки.

Список використаних джерел

1. Верхоглядова Н.І. До питання про економічну сутність інноваційного розвитку/ Н.І. Верхоглядова // *Держава та регіони.* – 2010.– №6. – С. 266–268.
2. Волощук Л.О. Прогнозування інноваційної активності промислових підприємств інструментами імітаційного моделювання бізнес-процесів / Л.О. Волощук, О.І. Носовець // *Економіка: реалії часу.* – 2015. – № 6 (22). – С. 147–155.
3. Гладинець Н.Ю. Прогнозування інноваційного розвитку промисловості України / Н.Ю. Гладинець // *Бізнес-інформ.* – 2014.– № 4. – С. 147–152.
4. Дивнич О.Д. Інновації в рослинництві та джерела їх фінансування / О. Д. Дивнич, Л. М. Демиденко // *Актуальні проблеми економіки.* – 2015. – № 5. – С. 184–192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_5_24
5. Єрмолаєва В.В. Особливості та проблеми інноваційного розвитку в Україні / В.В. Єрмолаєва // *Держава та регіони.* – 2010.– №6. – С. 275–280.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012 році. Статистичний збірник / відпов. за випуск І.В. Калачова.– К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2013. – 288 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Павлова В.А. Інноваційний розвиток підприємства: організація, оцінка потенціалу, ефективність: монографія / В.А. Павлова, В.В. Татарінов, А.Г. Жукова. – Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – 200 с.
9. Павлова В.А. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств в умовах глобалізаційних викликів / В.А. Павлова // *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць.* Вип. 257, Т. 5. - Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2009. – С. 1128–1134.
10. Романова Т.В. Шляхи підвищення інноваційної активності промислових підприємств України / Т.В. Романова, Л.О. Іванець // *Ефективна економіка.* – 2015.– № 1. – С. 56–68.
11. Стояновський А.Р. Взаємозв'язок між структурою кошторисної вартості інноваційних проектів і результатами їх реалізації / А.Р. Стоянов-

ський, З.С. Тимняк, О.О. Чорненький // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.4. – С. 367–372. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2015

12. Шафранська Т.Ю. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств / Т.Ю. Шафранська, С.В. Калина / *Materialy XII mezinarodni vedecko-prakticka conference «Dny vedy-2016»*. – Dil. 4. *Ekonomicke vedy: Praha* (22.03.2016-30.03.2016). – S. 11–13.

References

1. Verkhohlyadova N.I. *Do pytannya pro ekonomichnu sutnist' innovatsiyoho rozvytku* [On the economic essence of innovation]. *Derzhava ta rehiony* [Countries and regions], 2010, no. 6, pp. 266-268.

2. Voloshchuk L.A., Nosovets' O.I. *Prohnozuvannya innovatsiyanoi aktyvnosti promyslovykh pidpryyemstv instrumentamy imitatsiyoho modelyuvannya biznes-protsesiv* [Prediction innovative activity of industrial enterprises the tools of simulation modeling of business processes] *Ekonomika: realiyi chasu. Naukovyy zhurnal* [Economy: Realities time. Science journal], 2015, no. 6 (22), pp. 147-155.

3. Hladynets' N.Yu. *Prohnozuvannya innovatsiyoho rozvytku promyslovosti Ukrayiny* [Forecasting of innovative development of industry of Ukraine] *Biznesinform* [BusinessInform], 2014, no. 4, pp. 147-152.

4. Dyvnych O.D., Demydenko L.M. (2015) *Innovatsiyi v roslynnystvi ta dzherela yikh finansuvannya* [Innovations in crop and source of funding] 2015, no. 5, pp. 184-192. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_5_24.

5. Yermolayeva V.V. *Osoblyvosti ta problemy innovatsiyoho rozvytku v Ukrayini* [Features and problems of innovative development in Ukraine]. *Derzhava ta rehiony – [Countries and regions]*, 2010, no. 6, pp. 275-280.

6. Kalachova I.V. *Naukova ta innovatsiyana diyal'nist' v Ukrayini u 2012 rotsi. Statystychnyy zbirnyk* [Research and Innovation in Ukraine in 2012. Statistical Yearbook]. Kiev, Information and Publishing Center State Statistics Service of Ukraine, 2013, 288 p.

7. *Ofitsiyyny sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny* [The official site of the State Statistics Service of Ukraine] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 2015).

8. Pavlova V.A., Tatarinov V.V., Zhukova A.H. (2013). *Innovatsiyyny rozvytok pidpryyemstva: orhanizatsiya, otsinka potentsialu, efektyvnist': monohrafiya*. [Innovative development company, organization, assessment of potential efficacy: monograph]. Dnipropetrovsk, Alfred Nobel University, 200 p.

9. Pavlova V.A. *Stratehichnyy innovatsiyyny rozvytok pidpryyemstv v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv*. [Strategic development of innovative enterprises in the Global Challenges]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zbirn. nauk. prats'* [Economy: problems of theory and practice: the national team. Science. works], 2009 no. 257, pp. 1128-1134.

10. Romanova T.V., Ivanets' L.O. *Shlyakhy pidvyshchennya innovatsiyanoi aktyvnosti promyslovykh pidpryyemstv Ukrayiny* [Ways of increasing innova-

tion activity of industrial enterprises of Ukraine]. *Efektivna ekonomika* [Efficient Economy], 2015 no. 1, pp. 56-68.

11. Stoyanovs'kyi A.R., Tymnyak Z.S., Chornen'kyi O.O. *Vzayemozv "yazok mizh strukturoyu koshtorysnoyi vartosti innovatsiynykh proektiv i rezul'tatamy yikh realizatsiyi* [The relationship between the structure of estimated cost of innovation projects and the results of their implementation]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy* [Scientific Herald NLTU Ukraine], 2015 no. 1, pp. 367-372. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015

12. Shafrans'ka T.Yu., Kalyna S.V. (2016). *Problemy finansuvannya innovaynoyi diyal'nosti pidpryyemstv* [Problems innovaynoyi financing of enterprises]. *Materialy XII mezinarodni vedecko-prakticha conference «Dny vedy-2016»* [Materialy XII mezinarodni vedecko-prakticha conference «Dny vedy-2016.». Praha, pp. 11-13.

Исследуется инновационная активность предприятия на различных этапах его развития. Проанализирована современная инновационная деятельность предприятий Украины. Предложена блок-схема формирования стратегии повышения инновационной активности предприятий, выделены основные элементы. Рассмотрены подходы к прогнозированию уровня инновационной активности предприятия.

Ключевые слова: *инновационная активность, инновация, инновационная деятельность, фазы и этапы развития, стратегия, прогнозирование.*

Innovative activity on various stages of enterprise development has been investigated. The modern innovations at the enterprises of Ukraine have been analysed. The block diagram of the formation of strategy and its main elements to increase innovation activity of enterprises and has been developed. The approaches to predict the level of innovations in the enterprises have been studied.

Key words: *innovative activity, innovation, innovation activity, phases and stages of development, strategy, forecasting.*

Одержано 21.02.2016.